

ตำรับยาสมุนไพรสำหรับอาการตกขาว: กรณีศึกษาหมอพื้นบ้านภาคใต้ “หมอเสื้อมน หอมเกตุ”

สิริรัตน์ เลหาประภานนท์*, กัญทร ยินเจริญ, ศรีนทร์รัตน์ จิตจำ

คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช (สไใหญ่) อ.ทุ่งสง จ.นครศรีธรรมราช 80110

*ผู้รับผิดชอบบทความ: Si-susu@hotmail.com

บทคัดย่อ

ปัจจุบันมีการดูแลสุขภาพที่หลากหลาย นอกจากการแพทย์แผนปัจจุบัน การแพทย์แผนจีนแล้ว ยังมีคนไทยอีกจำนวนไม่น้อยที่เลือกใช้การรักษาแบบพื้นบ้าน ส่วนใหญ่แล้วจะยึดเหตุผล คือ สะดวก ประหยัดและได้ผล โดยมีหมอพื้นบ้านเป็นผู้ให้การดูแลสุขภาพของประชาชนตลอดมา จึงเป็นที่มาของงานวิจัยที่มุ่งจะรวบรวมการใช้ตำรับยาสมุนไพร เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการพัฒนาหมอพื้นบ้านให้เกิดประโยชน์กับสังคมมากที่สุด อีกทั้งเป็นข้อมูลในการวางแผนการดูแลสุขภาพต่อไป โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลทั่วไป บทบาทของหมอพื้นบ้าน อาการเจ็บป่วยและวิธีการรักษาของหมอพื้นบ้านในอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยการวิจัยเชิงคุณภาพ คัดเลือกหมอเฉพาะเจาะจง เครื่องมือที่ใช้คือแบบสัมภาษณ์ โดยเก็บข้อมูลจากหมอพื้นบ้านที่ยังคงให้การรักษายู่ในปัจจุบัน ผลการศึกษาพบว่าหมอเสื้อมน หอมเกตุ อายุ 73 ปี มีความเชี่ยวชาญในการรักษาโรคสตรีมาเป็นเวลานาน โดยเฉพาะอาการตกขาว ใช้ตำรับยาสมุนไพร 1 ตำรับ ในการรักษา ประกอบด้วยสมุนไพร 15 ชนิด คือ กระจ่าง เหงือกพญาปล้องทอง หูกวาง พระขรรค์ไชยศรี เร็ดหนู รวงแดง หมากหมก ทั้งฟ้า กำลังควายถึก กำแพงเจ็ดชั้น ปลาไหลเผือก หมากผู้ โสมไทย และบัวม้ามีด สรรพคุณสมุนไพรในตำรับยาที่หมอใช้โดยภาพรวมมีประสิทธิผลในการรักษาอาการตกขาวได้ จึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการรักษา ทั้งนี้ควรต้องมีการศึกษาทางคลินิกในอนาคตต่อไป

คำสำคัญ: ตกขาว, หมอพื้นบ้าน, ตำรับยาสมุนไพร

Traditional Herbal Recipes for Leucorrhea: A Case Study of Southern Folk Healer Mr. Saturn Homkat

Sirirat Loahaprapanon^{*}, Kanyatorn Yincharoen, Sarinrat Jitjum

Faculty of Science and Technology, Rajamangala University of Technology Srivijaya Nakornsri thammarat Saiyai campus, Thung Song, Nakornsri thammarat 80110, Thailand

^{*}Corresponding author: Si-susu@hotmail.com

Abstract

At the present, there are several methods of health care such as modern medicine and Traditional Chinese Medicine. In addition, there are many Thai people who still rely on the traditional medical treatments that belong to their local wisdom and are important in Thailand. Their reasons for using traditional Thai medicine are convenience, Saving money and efficiency. In rural areas, the key person who takes the important role in local health care is the folk healer. This study aims to collect information about Mr. Saturn Homkat's wisdom to be the base data for the development of other folk healers, as well as social benefits. Moreover, this information can be further applied to the health care planning. The objectives of this study were to collect general information, to understand the role of folk healers, to become familiar with diseases and their symptoms and to study the types of treatments employed by folk healers, who live in Thung Song, Nakhonsri thammarat. This is a qualitative research. Folk healers were selected according to specific criteria. A questionnaire was used as the research tool. The researchers focused on the folk healers who still treat people. The results showed a folk healer living in Thung Song, Nakhonsri Thammarat, named Mr. Saturn Homkat, who has specialized in the treatment of women for a long time. Treatment consists of a recipe which uses 15 species of herbs. This recipe has been proved as an effective, alternative leucorrhea treatment. Clinical studies should be continued in the future.

Key words: Leucorrhea, folk healer, herbal recipes

บทนำ

ตกขาว (leucorrhea) หรือระดูขาว คืออาการที่มีของเหลวที่ไม่ใช่เลือดไหลออกมาทางช่องคลอดของผู้หญิงอาจมีลักษณะใส ไม่มีกลิ่น มีสีขาวขุ่นเหมือนแป้งเปียก หรือมีสีเหลือง หรือสีเขียว อาจมีกลิ่นเหม็น และอาการคันและในผู้ป่วยบางรายอาจมีไข้ร่วมด้วย ซึ่งในบางครั้งอาการคันช่องคลอดหรือคันปากช่องคลอดอาจมีตกขาวหรือไม่ก็ได้ สาเหตุของอาการตกขาวแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ตกขาวที่มีสาเหตุมาจากการติดเชื้อและตกขาวที่ไม่เกิดจากการติดเชื้อ ซึ่งเชื้อ *Trichomonas vaginalis* เป็นเชื้อก่อโรคติดต่อจากการมีเพศสัมพันธ์และแพร่กระจายมากที่สุดใ

โลกมากกว่า 170 ล้านคนทั่วโลกต่อปี สำหรับผู้หญิงส่วนใหญ่จะได้รับผลกระทบที่ช่องคลอดและปากมดลูก รองลงมาคือในทางเดินปัสสาวะ ทางด้านการแพทย์แผนไทยกล่าวถึงอาการตกขาวหรือระดูขาวว่าเป็นมุตกิด เป็นชื่อโรคชนิดหนึ่งที่เกิดขึ้นในผู้หญิงอาการของโรคจะมีระดูขาว ลักษณะเหมือนน้ำปัสสาวะขุ่นข้นไหลออกมาบริเวณปากทวาร มีเม็ดผดขึ้นหรือแผลคัน มีอาการแสบ เหม็นคาว หน้ามืด เวียนศีรษะ เป็นต้น^[1-2]

ปัจจุบันการรักษาอาการตกขาวที่เกิดจากการติดเชื้อมีหลายหนทาง เช่น การใช้ยาเหน็บช่องคลอดหรือใช้ยาฉีดโคโนโซล แต่ทั้งนี้ยาที่ใช้ในการรักษา

อาจไม่หายขาดและมีสารพิษตกค้างในร่างกายส่งผลให้เกิดอันตรายในระยะยาว จังหวัดนครศรีธรรมราช อำเภอกุ่งสง มีหมอเสือน หอมเกตุ หมอพื้นบ้านที่ได้รับการขึ้นทะเบียนให้การรักษาอาการตกขาวด้วยยาสมุนไพรมายาวนานกว่า 40 ปี ทว่าไม่เคยมีการทำการศึกษาอย่างเป็นระบบมาก่อน งานวิจัยชิ้นนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมสมุนไพรรักษาอาการตกขาวอย่างเป็นระบบแบบแผน

จากการลงพื้นที่ในการศึกษาค้นคว้า พบว่ามีผู้ป่วยจำนวนไม่น้อยมารับการรักษาอาการตกขาวกับหมอเสือน หอมเกตุ โดยผู้ป่วยมีอาการคันและมูกกลิ่นเหม็นบริเวณช่องคลอด ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตเป็นอย่างมาก ด้วยเหตุผลนี้ผู้วิจัยจึงศึกษาและรวบรวมภูมิปัญญาด้านการรักษาอาการตกขาวหรือระดูขาวของหมอเสือน หอมเกตุ เพื่อสามารถต่อยอดองค์ความรู้ในอนาคตเกี่ยวกับสมุนไพรตำรับยาที่ใช้ในการรักษาต่อไป

ระเบียบวิธีศึกษา

การวิจัยครั้งนี้มีผู้ให้ข้อมูลจำนวน 1 คน คือนายเสือน หอมเกตุ ซึ่งเป็นหมอพื้นบ้านที่รักษาอาการตกขาวในสตรีด้วยตำรับยาสมุนไพร มีประสบการณ์ตรงในการรักษามานานกว่า 40 ปี เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ จดบันทึก เดินป่าสำรวจสมุนไพรและเก็บตัวอย่างสมุนไพรมาวิเคราะห์ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยคัดเลือกหมอพื้นบ้านแบบเฉพาะเจาะจงจากรายชื่อหมอพื้นบ้านของสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครศรีธรรมราช และผ่านเกณฑ์การคัดเลือกหมอพื้นบ้านตามระเบียบกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2555 นอกจากนี้เหตุผลหลักในการคัดเลือกหมอพื้นบ้านท่านนี้คือ มีผู้ป่วยมารับบริการด้วยอาการตกขาว

สม่ำเสมอต่อเนื่องเป็นระยะเวลากว่า 10 ปี

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ลงพื้นที่พบหมอพื้นบ้าน 8 ครั้ง ระหว่างเดือนตุลาคม 2557 ถึงเดือนมีนาคม 2559 ใช้เวลาสัมภาษณ์ครั้งละ 3 ชั่วโมง โดยใช้แบบฟอร์มการสัมภาษณ์จากกองคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและแพทย์พื้นบ้านไทย และศึกษาดำรับยาสมุนไพรโดยเดินสำรวจสมุนไพรรอบบ้านของหมอซึ่งลักษณะพื้นที่เป็นสวนสมุนไพรที่มีการปลูกไว้เป็นเวลานาน หลังการสัมภาษณ์เสร็จสิ้นในแต่ละครั้งจะวิเคราะห์ข้อมูลทันที พร้อมทั้งตรวจสอบความถูกต้องโดยการนำข้อมูลที่วิเคราะห์เรียบร้อยแล้วไปให้หมอพื้นบ้านตรวจสอบความถูกต้องในครั้งถัดไปที่ลงพื้นที่ สิ้นสุดการลงพื้นที่เมื่อได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและถูกต้อง วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ระบุนิคมสมุนไพร โดยการนำรายละเอียดทางพฤกษศาสตร์ของพืชแต่ละชนิดไปตรวจสอบกับหมอพื้นบ้าน พร้อมศึกษาลักษณะของพืชสมุนไพรจริงจากสวนสมุนไพรรอบบ้านหมอพื้นบ้าน และสวนสมุนไพรโรงเรียนบ้านหนองปลิง รวมทั้งเปรียบเทียบข้อมูลจากตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษา

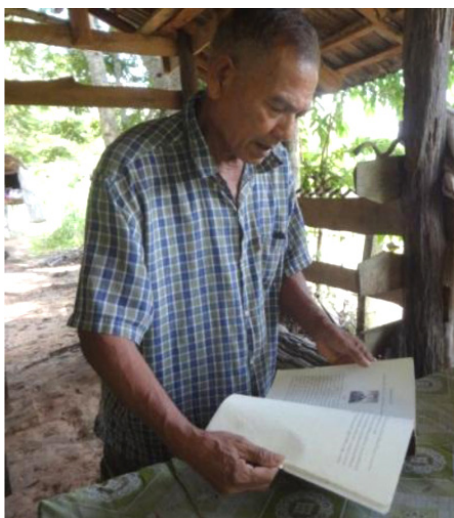
1. ประวัติทั่วไปของหมอพื้นบ้าน

นายเสือน หอมเกตุ อายุ 73 ปี ภูมิลำเนาอาศัยอยู่ตำบลเขาโร อำเภอกุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช สถานภาพหม้าย จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 ประกอบอาชีพรับจ้างและเกษตรกรรม รายได้เฉลี่ยต่อเดือน อยู่ในระดับพอเพียง ได้สืบทอดความรู้หมอพื้นบ้านมาจากบรรพบุรุษบทบาทในชุมชนเป็นปราชญ์ชาวบ้าน เป็นหมอพื้นบ้านที่มีประสบการณ์ด้านการรักษามาเป็นเวลานานประมาณ 40 ปี ซึ่งยังคงรักษาอยู่

ในปัจจุบันจำนวนผู้ป่วยเฉลี่ยในรอบ 6 เดือนที่ผ่านมาอยู่ในระดับ 10-30 คนต่อเดือน ทั้งในรูปแบบของการเดินมารับการรักษาด้วยตนเองและการนำสมุนไพรไปใช้ในการรักษาที่บ้าน

2. ประวัติการศึกษาสมุนไพร

หมอเสทือน หอมเกตุ เรียนรู้ตัวยาสมุนไพรมาตั้งแต่อายุ 10 ปี สืบทอดความรู้มาจากปู่ ชื่อนายปิ่น หอมเกตุ ที่เป็นหมอพื้นบ้านมีประสบการณ์รักษามายาวนานเช่นกัน หมอเสทือนเรียนรู้สมุนไพรโดยการ

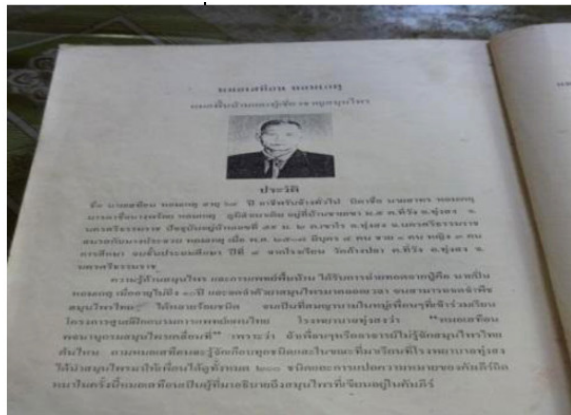
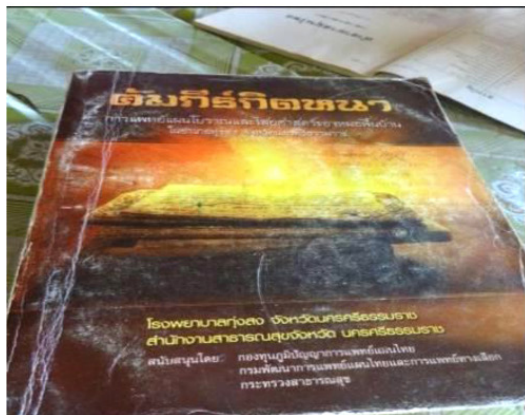

ภาพที่ 1 หมอเสทือน หอมเกตุ

สังเกตการรักษา การต้มยา การติดตามผู้ป่วยไปหาตัวยาสสมุนไพรในป่าเป็นประจำ ขณะนั้นหมอเสทือนสามารถจดจำชื่อและสรรพคุณสมุนไพรได้นับร้อยชนิด เรียนรู้การใช้ยาสมุนไพรในการรักษาโรคต่าง ๆ ให้กับคนในหมู่บ้านและคนต่างถิ่นที่มาับการรักษาอีกด้วย ครั้นปู่เสียชีวิตลงหมอเสทือนจึงสืบทอดองค์ความรู้ในการรักษาต่าง ๆ มาจวบจนถึงทุกวันนี้ นอกจากนี้หมอเสทือนยังเข้ารับการศึกษาศึกษาในโครงการฝึกอบรมด้านการแพทย์แผนไทย หมั่นศึกษาจากตำราจนกระทั่งได้จัดทำคัมภีร์ชื่อว่า กิตหนา โดยเนื้อหาในคัมภีร์เรียบเรียงขึ้นจากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ด้วยตนเองร่วมกับโรงพยาบาลทุ่งสงซึ่งได้รับการสนับสนุนจากกองทุนคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย และยังรักษาผู้ป่วยอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ซึ่งหมอเสทือนมีความถนัดอย่างมากในการรักษาอาการตกขาวในสตรี จนได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนและคนต่างถิ่น

3. คุณสมบัติของการเป็นหมอพื้นบ้าน

จากการสัมภาษณ์หมอเสทือน หอมเกตุ ได้รับหนังสือรับรองหมอพื้นบ้านตามระเบียบกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ได้

ภาพที่ 2 คัมภีร์กิตหนา

รับเชิญเป็นวิทยากรให้กับองค์กรและสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ที่สนใจสมุนไพรไทย เช่น วิทยากรให้ความรู้พืชสมุนไพรแก่นักศึกษาและอาจารย์ ณ วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคใต้ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช โรงพยาบาลทุ่งสง และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย จนกระทั่งได้รับปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ เนื่องจากเป็นผู้ที่มีจิตใจเมตตา เล็งเห็นถึงคุณประโยชน์ต่อส่วนรวม ให้ความร่วมมือทุกด้านที่เกี่ยวข้องกับสมุนไพร เป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทยของชุมชน เป็นแหล่งวิจัยของนักศึกษาและอาจารย์

4. องค์ความรู้การรักษาอาการตกขาว

หมอเสทือน หอมเกตุ มีแนวคิดเกี่ยวกับอาการตกขาวว่าเป็นโรคไม่ติดต่อและไม่ร้ายแรง สามารถรักษาให้หายได้ โดยยึดหลักการรักษาผู้ป่วยด้วยยาตำสมุนไพรรักษา และการดูแลความสะอาดของร่างกาย นิยามอาการตกขาวของหมอเสทือน หอมเกตุ กล่าวว่าสตรีที่มีสารลักษณะมูกใส คล้ายแป้งเปียกบริเวณช่องคลอด อาจมีสีขุ่นเล็กน้อย ไม่มีกลิ่น และไม่คัน เป็นลักษณะหนึ่งและอาการที่ผู้ป่วยเข้ามารับการรักษา มักเป็นอาการตกขาวที่ผิดปกติคือ มีสีเขียว สีเหลือง มีกลิ่นเหม็น และมีอาการคัน ส่งผลต่อการใช้ชีวิตประจำวันของผู้ป่วย เป็นลักษณะหนึ่ง และกระบวนการรักษาของหมอประกอบไปด้วย 3 ขั้นตอน คือ 1. การวินิจฉัยโรค โดยหมอเสทือนมีการสังเกตสีหน้าและอาการของผู้ป่วย ซึ่งส่วนใหญ่มีลักษณะหน้าซีดและดูเป็นกังวล หลังจากนั้นเริ่มสอบถามอาการเจ็บป่วย ระยะเวลาความรุนแรงของอาการอย่างละเอียด หมอเสทือน หอมเกตุ อธิบายลักษณะการเกิดอาการตกขาวว่าเป็นเมือกที่ถูกขับออกมาจากปากมดลูก ไหลไปยังช่องคลอดเพื่อหล่อลื่นและสร้างความชุ่มชื้นให้กับช่อง

คลอด หากมีสิ่งแปลกปลอมเข้าไป เช่น การใส่ชุดชั้นในไม่เหมาะสมหรือการดูแลทำความสะอาดไม่ดี แม้กระทั่งการได้รับเชื้อโรคเข้าไป ก็ทำให้เกิดความผิดปกติได้ เมื่อได้ข้อมูลครบแล้ว วิเคราะห์สาเหตุของอาการที่เกิดขึ้นแบ่งเป็น 2 สาเหตุ คือไม่ติดเชื้อและติดเชื้อ แล้วจึงแจ้งให้ผู้ป่วยทราบถึงสาเหตุ และอาการป่วยของตนเอง หมออธิบายว่าชนิดไม่ติดเชื้อจะมีอาการตกขาวเป็นมูกใส หรือก้อนแป้งเปียก ไม่คัน และไม่มีการคัน ส่วนชนิดติดเชื้อจะเป็นมูกสีเปลี่ยนไป เช่น สีเหลือง สีเขียว มีอาการคัน และมีกลิ่นร่วมด้วย นอกจากนี้สาเหตุของการเกิดโรคในมุมมองของหมอเสทือน หอมเกตุ อธิบายว่ามาจากพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม การดูแลตนเองทางด้านสุขอนามัย และการเปลี่ยนแปลงของร่างกายตามวัย รวมถึงแจ้งวิธีการรักษาให้ผู้ป่วยทราบ หากผู้ป่วยยินยอมรับการรักษา ก็จะดำเนินการรักษาต่อไป 2. กระบวนการรักษาและคำแนะนำ โดยหมอจะจ่ายยาตำสมุนไพรรักษา 15 ชนิด ซึ่งสมุนไพรรักษาทุกชนิดเป็นสมุนไพรที่มีแหล่งที่มาจากบริเวณสวนสมุนไพรรอบบ้านและจากการเดินสำรวจป่าของหมอ ผ่านกระบวนการตากแห้ง อันประกอบด้วยหัวหมู และกระชาย อย่างละ 2 ส่วน พระขรรค์ไชยศรี เริดหนู หูกวาง รวงแดง พญาปลั่งทอง หมากรุก หุ้งฟ้า กำลังควายถึก กำแพงเจ็ดชั้น ปลาไหลเผือก หมากรุก โสมไทย และบัวม้ามิด อย่างละ 1 ส่วน ซึ่งตำรับยาที่หมอพื้นบ้านใช้มีหลักการโดยดูจากสรรพคุณของสมุนไพรที่สามารถออกฤทธิ์ในการรักษาอาการตกขาวได้ โดยหมอจะปรุงยาตำหม้อแรกให้ผู้ป่วยรับประทาน และนำกลับบ้านไปรับประทานต่อจนหมด แล้วจึงให้ผู้ป่วยเติมน้ำลงไปอีกต้มใหม่เป็นหม้อที่สอง รับประทานครั้งละ 1 แก้ว เช้า-เย็น ก่อนอาหาร รับประทานยาจนกว่าสีของยาต้มจะใส จึงเลิกรับประทาน โดยทั่วไปยาที่หมอจ่ายจะรับประทานได้

ตารางที่ 1 ตำรับยาสมุนไพรรักษาอาการตกขาว

ชื่อสมุนไพร	ชื่อวงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ส่วนที่ใช้	สรรพคุณ	ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา
กระชาย	Zingiberaceae	<i>Boesenbergia rotunda</i> (L.) Mansf.	เหง้า	แก้มดกัด ขับระดูขาว แก้ปวดมวนในท้อง แก้บิดมูกเลือด แก้ปวดบ่ง และบำรุงกำลัง	Antifungus ^[3]
แห้วหมู	Cyperaceae	<i>Cyperus rotundus</i> L.	หัว	ขับลม ทำให้ประจำเดือนมาเป็นปกติ	Antifungus, Antibacterium ^[4]
หูกวาง	Combretaceae	<i>Terminalia catappa</i> L.	เปลือกต้น	ขับลม แก้ท้องเสีย และแก้ตกขาว	Antifungus, Antibacterium ^[5]
กำแพงเจ็ดชั้น	Celastraceae	<i>Salacia chinensis</i> L.	เถา, ราก	บำรุงโลหิต แก้โลหิตเป็นพิษ ทำให้ร้อน ฟอกและขับโลหิตระดู	Anti-inflammatory, antimicrobial ^[6]
ปลาไหลเผือก	Simaroubaceae	<i>Eurycoma longifolia</i> Jack.	ราก	ถ่ายพิษต่าง ๆ ถ่ายพิษในท้อง แก้ไข้ แก้ลม แก้ปวดท้อง และบำรุงกำลัง	Anti-Gram positive bacteria, Anti-Gram negative bacteria, antimicrobial ^[7]
ทุ้งฟ้า	Apocynaceae	<i>Alstonia macrophylla</i> Wall. ex G.Don	เปลือกต้น	แก้ไข้ แก้บิด ขับระดู	Antifungus, Antibacterium ^[8]
พญาปล้องทอง	Acanthaceae	<i>Clinacanthus nutans</i> (Burm.f) Lindau.	ราก	ขับปัสสาวะ ขับประจำเดือน และแก้ปวดเมื่อยบั้นเอว	-
พระขรรค์ไชยศรี	Oleaceae	<i>Myxopyrum smilacifolium</i> (Wall.) Blume	เถา	ขับเหงื่อ ดับร้อน ขับพิษไข้ และขับพิษร้อนภายใน	Antioxidants ^[9]
รางแดง	Rhamnaceae	<i>Ventilago denticulata</i> Willd.	เถา	ขับปัสสาวะ แก้เส้นเอ็นตึง แก้กระษัย แก้กล่อนลงฝัก	Antifungus, Antibacterium ^[10]
ย่านควายเถ็ก	Smilacaceae	<i>Smilax perfoliata</i> Lour.	เปลือก	บำรุงโลหิต แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย และบำรุงกำลัง	-
เร็ดหนู	Marantaceae	<i>Stachyphrynium repens</i> (Korn.)	หัว, ราก	บำรุงธาตุ เจริญอาหาร บำรุงกำลัง แก้อ่อนเพลีย และบำรุงความกำหนัด	-
โสมไทย	Portulacaceae	<i>Talinum paniculatum</i> Gaertn.	ราก	แก้ปัสสาวะขัด ประจำเดือนผิดปกติ และท้องเสีย	-
หมากหมก	Opiliaceae	<i>Lepionurus sylvestris</i> Bl.	ทั้งต้น	แก้โรคไต โรคนิ้ว ขับปัสสาวะ	-
หมากผู้	Agavaceae	<i>Cordyline fruticosa</i> (Lim)	ราก	แก้ไข้ แก้อ่อนใน แก้บิด แก้ถ่ายเป็นเลือด และแก้ระดูมาผิดปกติ	-
บัวม้ามีด	Rubiaceae	<i>Schizomussaenda dehiscens</i> Craib.	ราก	ขับเหงื่อ แก้ไข้ แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย แก้บิด และท้องร่วง	-

ประมาณ 1 เดือน รวมถึงให้คำแนะนำเบื้องต้นต่อผู้ป่วยทุกราย โดยการรักษาความสะอาดช่องคลอดอยู่เสมอ 3. การติดตามและประเมินผล โดยหมอมีการนัดผู้ป่วยมาที่บ้าน หากอาการดีขึ้นแล้วก็ไม่จำเป็นต้องรักษาต่อ แต่หากอาการไม่ดีขึ้นหมอจะให้ยาไปรับประทานต่อเนื่อง ติดตามอาการผู้ป่วยหลังจากได้รับการรักษาเป็นเวลา 1 เดือน ร่วมกับการสอบถามอาการเพิ่มเติม และพิจารณาการหยุดกินยาหรือจ่ายยาเพิ่มสำหรับผลการรักษาผู้ป่วย จากการสอบถามอาการผู้ป่วย จำนวน 2 ราย พบว่าหลังจากรับประทานยาแล้วอาการดีขึ้น โดยผู้ป่วยรายแรกเป็นหญิงไทยคู่ (มีคู่สมรส) อายุ 22 ปี มีอาการคันบริเวณช่องคลอด เป็นมา 1 เดือน มีกลิ่นเหม็น ตกขาวลักษณะเป็นก้อนแป้งขาวร่วมด้วย หลังจากรักษาประมาณ 1 เดือน ผู้ป่วยมีอาการคันบริเวณช่องคลอดน้อยลง แต่ยังมีตกขาว

และกลิ่นเหม็นอยู่ หมอจึงพิจารณาให้รับประทานยาต่ออีก 1 เดือน พบว่าอาการของผู้ป่วยหายเป็นปกติ ผู้ป่วยรายที่สองเป็นหญิงไทยคู่ อายุ 47 ปี มีอาการตกขาวเป็นมา 2 เดือน ลักษณะสีขาวขุ่น เป็นก้อนแป้งเปียก ไม่มีอาการคันบริเวณช่องคลอด หลังจากรักษาประมาณ 1 เดือน ผู้ป่วยยังมีอาการคงเดิม หมอจึงพิจารณาให้รับประทานยาต่ออีก 1 เดือน พบว่าอาการของผู้ป่วยหายเป็นปกติ เมื่อพิจารณาจากการสอบถามผลการรักษาจากผู้ป่วยแล้ว โดยส่วนใหญ่อาการจะหายเป็นปกติต้องใช้เวลาในการรักษาอย่างน้อยประมาณ 2 เดือน นอกจากนี้ หมอเสกหอม หมอเกตุ มีการส่งเสริมการใช้และการปลูกสมุนไพรในครัวเรือน โดยมีการแจกต้นสมุนไพรเพื่อนำไปปลูกใช้ดูแลตัวเองเบื้องต้น รวมทั้งสร้างสวนสมุนไพรให้แก่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพระดับตำบลในชุมชนที่อาศัย

ภาพที่ 3 ตำรับยาสมุนไพรรักษาอาการตกขาว 15 ชนิด

อยู่ แสดงให้เห็นถึงประโยชน์จากการใช้ตำรับยาอย่าง ยั่งยืน

5. วิธีการเตรียมสมุนไพร

โดยส่วนใหญ่หอมเก็บสมุนไพรที่ปลูกไว้บริเวณ บ้านและขึ้นเองตามธรรมชาติ แล้วนำมาแปรรูปโดย ใช้เครื่องมือซึ่งประกอบด้วยมีดสับยา รังตากยา สมุนไพร หม้อต้มยาแบบดินเผา เตาถ่าน เครื่องมือ ดังกล่าวทำความสะอาดทุกครั้งหลังการใช้งาน และ ตรวจดูสภาพของเครื่องมือทุกครั้งก่อนใช้และหลัง ใช้ หากพบว่ามีการชำรุดจะซ่อมแซมหรือเปลี่ยนใหม่ ทันที รูปแบบการแปรรูปสมุนไพรดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

5.1 นำสมุนไพรสดที่ผ่านการล้างน้ำจนสะอาด มากระจายบนรางตากสมุนไพร ตากแดดจนแห้งสนิท จำนวน 5 แดด เมื่อครบ 5 แดดให้นำสมุนไพรมาสับ เป็นชิ้นแล้วนำไปใส่ภาชนะที่มีมิดชิด

5.2 นำสมุนไพรที่ซังเสร็จแล้วตามสัดส่วน จำนวน 15 ชนิด มาใส่ในหม้อดินเผาเติมน้ำให้ท่วมตัวยาย จากนั้นปิดฝาให้สนิท นำขึ้นตั้งไฟบนเตาถ่านใช้ เวลาในการต้ม 1-2 ชั่วโมง เสร็จแล้วพักทิ้งไว้

5.3 รินยาดมใส่แก้วให้ผู้ป่วยรับประทาน

อภิปรายผล

จากการศึกษาการใช้ตำรับยาสมุนไพรในการ รักษาอาการตกขาวของหอมเสทือน หอมเกตุ พบว่า หอมวิเคราะห์สาเหตุการเกิดตกขาวออกเป็น 2 สาเหตุ คือแบบติดเชื้อและไม่ติดเชื้อ ซึ่งเหมือนกับการแบ่ง สาเหตุการเกิดตกขาวตามการแพทย์แผนปัจจุบัน^[1]

วิธีการเตรียมยาสมุนไพรของหอมต้องนำ สมุนไพรสดตากแดดจนแห้งสนิทจำนวน 5 แดด เพื่อ ป้องกันการเกิดเชื้อราในตัวยาย สอดคล้องกับรายงาน ของรังสรรค์ ชุณหวรรณณ์ อธิบายว่าสมุนไพรที่จะ

เก็บรักษาไว้จะต้องทำให้แห้ง เพื่อป้องกันการขึ้นรา และการเปลี่ยนลักษณะเกิดออกซิไดซ์ สมุนไพรที่ขึ้น ร้างยต้องหมั่นเอาออกตากแดดเป็นประจำ^[11]

ตำรับยาสมุนไพรรักษาอาการตกขาวประกอบด้วย สมุนไพร 15 ชนิด วิเคราะห์ตำรับยาตามหลักการ แพทย์แผนไทยพบว่า ตัวยาลหลักประกอบด้วยกระชาย และแห้วหมู ซึ่งสมุนไพร 2 ชนิดนี้ หอมใช้้อย่างละ 2 ส่วน นับเป็นปริมาณที่ใช้มากที่สุด เมื่อเทียบกับตัวยาย อื่น ๆ ตัวยารองประกอบด้วยพญาปลั่งทอง หูกวาง หุ้งฟ้า กำแพงเจ็ดชั้น หมากผู้ และโสมไทย ตัวยาย ประกอบประกอบด้วยรางแดง พระขรรค์ไชยศรี เร็ด หนู หมากหมก ย่านควายถึก ปลาไหลเผือก และ บาวม้ามีด ตัวยาชูรสชุกลิ่นประกอบด้วยแห้วหมู เมื่อพิจารณาตามหลักการแพทย์แผนไทยจะเห็นว่า สมุนไพรส่วนใหญ่มีสรรพคุณช่วยแก้มูกตึง ขับระดู ขาว บำรุงโลหิต ซึ่งเกี่ยวข้องกับโรคสตรี ส่งผลให้ ตำรับยาสมุนไพรสามารถรักษาอาการตกขาวได้^[12-13]

เมื่อศึกษาฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาสมุนไพรแต่ละ ชนิดพบว่าแห้วหมูซึ่งเป็นตัวยาลหลักมีน้ำมันหอม ระเหยร้อยละ 0.2 สาร GC-MS analysis. Sixteen ประมาณร้อยละ 67.5 สาร OXO-isolongifolene ร้อยละ 16.2 α -gurjunene ร้อยละ 10.2 (z)-Valeryl acetate ร้อยละ 8.8 และ α -salinene ร้อยละ 4.4 จากการศึกษาเพิ่มเติมถึงฤทธิ์ในการต้านแบคทีเรีย และเชื้อรา ด้วยวิธี disk diffusion method พบว่า สามารถยับยั้งการเจริญเติบโตของ *Bacillus subtilis*, *Escherichia coli*, *Pseudomonas aeruginosa*, *Staphylococcus aureus*, *Candida parapsilosis* และ *Aspergillus flavus* ได้ จะเห็นว่าเชื้อจุลชีพบาง สายพันธุ์สามารถก่อให้เกิดอาการตกขาวในผู้หญิงได้^[4] นอกจากนี้ น้ำมันหอมระเหยในแห้วมูยังมีฤทธิ์ต้าน การอักเสบ ด้านอาการปวด ด้านอาการช้ำในหนู

ทดลอง มีประสิทธิภาพในการรักษาบาดแผลในหนู โดยสามารถยับยั้งอาการบวมในอุ้งตีนของหนูได้^[14] อีกหนึ่งรายงานการศึกษาเปรียบเทียบสมุนไพรรักษา 3 ชนิด คือ เหง้าเห็ดโคน และตัวยี่ง ทดสอบบริเวณเท้าและช่องปากของหนู พบว่าเหง้าเห็ดโคนมีประสิทธิภาพดีที่สุดในการลดการอักเสบ อาการไข้ และรักษาการเกิดแผลไฟไหม้^[15] ซึ่งสอดคล้องกับสรรพคุณทางการแพทย์แผนไทยของเหง้าเห็ดโคนที่ช่วยลดอาการปวดท้อง แก้ท้องเสีย และลดการอักเสบได้^[12] สำหรับกระชายซึ่งเป็นอีกหนึ่งตัวยาลูก ที่มีสรรพคุณทางการแพทย์แผนไทยโดยตรงในการรักษาอาการตกขาว ตามรายงานทางเภสัชวิทยาพบว่าสามารถต้านเชื้อราได้^[3] นอกจากนี้ยังมีกระชายดำ ซึ่งเป็นสมุนไพรรวมกันของเห็ดโคนและเห็ดโคนดำ ซึ่งมีฤทธิ์ต้านเชื้อ *Candida albicans* และฤทธิ์ต้านเชื้อ *Mycobacterium* อย่างอ่อน^[16] ซึ่งอาจเป็นสมุนไพรรักษาที่ทดแทนกันได้ในอนาคต ส่วนสมุนไพรรักษาชนิดอื่น ๆ มีสรรพคุณทางการแพทย์แผนไทยที่ช่วยส่งเสริมการรักษาอาการตกขาวให้ดีขึ้น และมีฤทธิ์ต้านเชื้อราและแบคทีเรียได้ เช่น หูกวาง^[5] กำแพงเจ็ดชั้น^[6] ปลาไหลเผือก^[7] หุ้งฟ้า^[8] พระขรรค์ไชยศรี^[9] และรางแดง^[10] ทั้งนี้ควรจะทำการศึกษาในสัตว์ทดลองและคลินิกต่อไปในอนาคต

นอกจากนี้การศึกษาเกี่ยวกับจุลินทรีย์ต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่บริเวณช่องคลอดของผู้หญิงที่มักพบในวัยสืบพันธุ์ นอกเหนือจาก *Trichomonas vaginalis* ที่เป็นสาเหตุหลักของการเกิดอาการตกขาวแล้ว พบว่าอาจมีแบคทีเรียกลุ่มต่าง ๆ อาศัยอยู่ด้วย ได้แก่ *Lactobacillus iners*, *Lactobacillus crispatus*, *Lactobacillus Gasseri*, *Lactobacillus jensenii* และ termed community state type (CST) IV ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นสาเหตุให้เกิดอาการตกขาวในช่องคลอดของผู้หญิงได้ โดยจะมีลักษณะสีเหลืองหรือสี

เขียว อาจเกิดฟองจำนวนมาก และมักมีกลิ่นเหม็น^[17] สอดคล้องกับองค์ความรู้ของหมอพื้นบ้านอธิบายว่าเป็นการตกขาวที่มีสาเหตุจากการติดเชื้อ

การติดเชื้อ *Trichomonas vaginalis* การแพทย์แผนปัจจุบันใช้ยา metronidazole, tinidazole และ furazolidone ในการรักษา มีรายงานพบว่าเชื้อมีการดื้อยา 2 ชนิดคือ metronidazole และ tinidazole^[18] สมุนไพรรักษาจึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่สามารถใช้แทนยาแผนปัจจุบันในการรักษาอาการตกขาวได้

นอกเหนือจากการใช้ยาสมุนไพรรักษาอาการดังกล่าว พบว่าหมอเสทือน หมอเกตุ หมอให้คำแนะนำด้านมิติสุขภาพในส่วนของการรักษาความสะอาดของร่างกาย ซึ่งสอดคล้องกับรายงานการศึกษาของอุทัยวรรณ พงษ์บริบูรณ์ โดยอาศัยหลักการการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม ที่ประกอบด้วยร่างกาย จิตใจ และสังคม ไม่ได้มุ่งแต่การรักษาเพียงแต่ตัวโรคเท่านั้น หรือการมีสุขภาพทางปัญญาและสังคมที่รวมถึงสิ่งแวดล้อม เน้นการออกกำลังกายอย่างเหมาะสม การกินการนอนอย่างมีสติ หมอมีการแนะนำให้มีความตั้งใจที่เข้มแข็ง ซึ่งจะนำไปสู่ปัญญา สร้างความต้านทานต่อจิตใจและร่างกาย ปราศจากความเครียด^[19]

ข้อสรุป

จากการศึกษาครั้งนี้หมอเสทือน หมอเกตุ หมอพื้นบ้าน ใช้ตำรับยาสมุนไพรรักษา 1 ตำรับ ในการรักษาอาการตกขาวประกอบด้วยสมุนไพรรักษา 15 ชนิด ประกอบด้วย เหง้าเห็ดโคน กระชาย พระขรรค์ไชยศรี เร็ดหนู หูกวาง รางแดง พญาปล้องทอง หมากหมก หุ้งฟ้า กำแพงเจ็ดชั้น ปลาไหลเผือก หมากผู้ โสมไทย และบัวม้ามีด ล้วนแล้วแต่เป็นสมุนไพรรักษา ปรงยาในรูปแบบยาต้ม โดยหมอตำยาหมอแรกให้แก่ผู้ป่วย สรรพคุณตำรับยาที่หมอใช้โดยภาพรวมมีประสิทธิภาพ

ในการรักษาอาการตกขาวได้ จึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการใช้ตำรับยาสมุนไพรรักษาอาการตกขาว ทั้งนี้ควรต้องมีการศึกษาทางคลินิกในอนาคตต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงลงได้ต้องขอขอบคุณพ่อหมอเสื้อมหอมเกตุหอมพื้นบ้านแห่งอำเภอยะรังสง ที่ให้การสนับสนุนข้อมูลการศึกษาครั้งนี้

References

1. Rachanupap S. Textbook of disease screening general treatment (revised edition). 5th ed. Bangkok: Holistic Publishing; 2010. 1236 p. (in Thai)
2. Momeni Z, Sadraei J, Kazemi B, Dalimi A. Molecular typing of the actin gene of *Trichomonas vaginalis* isolates by PCR-RFLP in Iran. *Experimental Parasitology*. 2015;159:259-63.
3. Thaweboon S, Thaweboon B. Inhibition of candida adhesion to denture acrylic by *Boesenbergia pandurata*. *Asian Pacific Journal of Tropical Medicine*. 2010;3(4):272-5.
4. Bisht A, Bisht GRS, Singh M, Gupta R, Singh V. Chemical composition and antimicrobial activity of essential oil of tubers of *Cyperus rotundus* Linn. collected from Dehradun (Uttarakhand). *International Journal of Research in Pharmaceutical and Biomedical Sciences*. 2011;2(2):661-5.
5. Babayi H, Kolo I, Okogun JI, Ijah UJJ. The antimicrobial activities of methanolic extracts of *Eucalyptus camaldulensis* and *Terminalia catappa* against some pathogenic microorganisms. *Biokemistri*. 2004;16(2):106-11.
6. Deepak KGK, Giri PR, Kishor PBK, Surekha C. *Salacia* as an ayurvedic medicine with multiple targets in diabetes and obesity. *Annals of Phytomedicine*. 2015;4(1):46-53.
7. Khanam Z, Wen CS, Bhat IUH. Phytochemical screening and antimicrobial activity of root and stem extracts of wild *Eurycoma longifolia* Jack (Tongkat Ali). *Journal of King Saud University-Science*. 2015;27(1):23-30.
8. Chattopadhyay D, Maiti K, Kundu AP, Chakraborty MS, Bhadra R, Mandal SC, Mandal AB. Antimicrobial activity of *Alstonia macrophylla*: a folklore of bay islands. *Journal of Ethnopharmacology*. 2001;77(1):49-55.
9. Praveen RP, Ashalatha SN. Antioxidant potential of methanolic extract of root, callus and fruit extracts of *Myxopyrum smilacifolium* Blume. *International Journal of Biological & Pharmaceutical Research*. 2015;6(1):51-5.
10. Sornprasert R, Norsangsri P, Hampanon A. Effect of ripe extracts from *Ventilago denticulate* Willd. to grow *colletotrichum gloeosporioides* and *fusarium oxysporum*. *Rajabhat Journal of Sciences, Humanities and Social Sciences*. 2012;13(1):42-7. (in Thai)
11. Chunhawarakorn R. Harvesting herbs and formatting the crop for sale and pricing. Benjamarachanusorn school. [Internet]. 2001 [cited 2017 Dec 30]; Available from: http://www.angelfire.com/ri2/rangsang/keep_hook.html (in Thai)
12. Wuttithammawat W. Encyclopedia of Herbs Including Thai pharmaceutical. Bangkok: Odeon store printing office; 1996. 616 p. (in Thai)
13. Art of Healing, Ministry of Public Health. Traditional Medicine Textbook, program in pharmacy. 277 p. (in Thai)
14. Biradar S, Kangralkar VA, Mandavkar Y, Thakur M, Chougule N. Anti-inflammatory, anti-arthritis, analgesic and anticonvulsant activity of cyperus essential oils. *International Journal of Pharmacy and Pharmaceutical Sciences*. 2010;2(4):112-5.
15. Imam M, Sumi CD. Evaluation of antinociceptive activity of hydromethanol extract of *Cyperus rotundus* in mice. *BMC Complementary and Alternative Medicine*. 2014;14(83).
16. Teptharanon Y. *Kaempferia parviflora* Wall. ex Baker. Mahachai Bacterial and Virus Research Center [Internet]. [cited 2018 Jan 3]; Available from: <http://www.bvrchealthy.org/?cid=2008994> (in Thai)
17. Brotman RM, Bradford LL, Conrad M, Gajer P, Ault K, Peralta L, Forney LJ, Carlton JM, Abdo Z, Ravel J. Association between *Trichomonas vaginalis* and vaginal bacterial community composition among reproductive-age women. *Sexually transmitted diseases*. 2012;39(10):807-12.
18. Goldman LM, Upcroft JA, Workowski K, Rapkin A. Treatment of metronidazole-resistant *Trichomonas vaginalis*. 2009;6(4):345-7.
19. Pongboriboon U. Holistic Health Care by Using Thai Wisdom. *Journal of The Police Nurses*. 2014;6(2):250-62.